

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

241

Przestrzeń a rozwój

Redaktorzy naukowi

Stanisław Korenik

Anna Dybała

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2011

Recenzenci: Florian Kuźnik, Janusz Słodczyk, Zygmunt Szymła,
Eugeniusz Wojciechowski

Redaktor Wydawnictwa: Jadwiga Marcinek

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Justyna Mroczkowska

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

Publikacja została sfinansowana przez Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-272-7

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp.....	11
------------	----

Część 1. Współczesne uwarunkowania rozwoju społeczno-ekonomicznego krajów, regionów i obszarów metropolitalnych

---

Patrycja Brańka: Atrakcyjność inwestycyjna województwa małopolskiego w oczach przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego (w świetle badań ankietowych).....	15
Adam Dąbrowski: Kierunki europejskiej polityki regionalnej – wybrane problemy	30
Piotr Hajduga: Dolnośląskie specjalne strefy ekonomiczne jako miejsce prowadzenia działalności gospodarczej w świetle ocen przedsiębiorców – wyniki badania empirycznego	41
Krzysztof Heffner, Brygida Klemens: Struktury klastrowe w gospodarce przestrzennej – wybrane korzyści i problemy rozwoju w skali lokalnej i regionalnej	56
Petr Hlaváček: The classification of analytical and management qualitative frameworks for municipal and regional development	65
Stanisław Korenik: Nowe zjawiska występujące w rozwoju aktywizujących się regionów.....	76
Anna Mempel-Śnieżyk: Uwarunkowania funkcjonowania powiązań sieciowych w województwie dolnośląskim	85
Katarzyna Miszczak: Partnerstwo publiczno-prywatne w regionach przygranicznych Polski, Czech i Niemiec – szanse i zagrożenia	105
Monika Musiał-Malago: Polaryzacja strukturalna Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego.....	120
Małgorzata Rogowska: Znaczenie miast w polityce regionalnej Unii Europejskiej.....	133
Dorota Rynio: Rozwój społeczno-gospodarczy ośrodka wzrostu w okresie kryzysu gospodarki światowej.....	140
Miloslav Šašek: Development of population in the Czech Republic after 1989	150
Piotr Serafin: Stan i zmiany zagospodarowania przestrzeni wsi w strefie podmiejskiej województwa małopolskiego na przykładzie gmin Niepołomice i Wieliczka	162
Kazimiera Wilk: Sytuacja demograficzna w Federacji Rosyjskiej w latach 1990-2009	180

Arkadiusz Przybyłka: Narodowy Fundusz Zdrowia jako główny organizator usług zdrowotnych w Polsce	190
Justyna Anders: Rola władz publicznych w stymulowaniu partycypacji obywateli w procesach <i>governance</i> – doświadczenia międzynarodowe i wnioski dla Polski	200
Marek Dylewski, Beata Filipiak: Możliwości rozwoju obszarów metropolitalnych w nowych uwarunkowaniach finansowych jednostek samorządu terytorialnego	212
Andrzej Rączaszek: Procesy rozwojowe największych polskich miast w okresie transformacji.....	224

Część 2. Społeczne, gospodarcze i środowiskowe problemy rozwoju lokalnego

---

Jacek Chądzyński: Władza lokalna a rynek – pomiędzy współpracą a konkurencją.....	241
Eleonora Gonda-Soroczyńska: Uwarunkowania środowiska przyrodniczego w przestrzeni uzdrowiska na przykładzie Czerniawy-Zdroju.....	252
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Partycypacja społeczna – przymus czy rzeczywista potrzeba?.....	262
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Zadowolenie z miejsca zamieszkania – ocena mieszkańców i władz lokalnych na przykładzie Głowna	277
Andrzej Łuczyszyn: Lokalna przestrzeń publiczna w gospodarce kreatywnej	290
Magdalena Pięta-Kanurska: Związki kultury i ekonomii oraz ich wpływ na rozwój miasta.....	301
Joost Platje: Local governance's capacity to direct its own path of sustainable development.....	310
Andrzej Raszkowski: Nowe trendy w marketingu miejsc.....	319
Anna Batko: Administracja publiczna jako stymulator zmian w turystyce miasta – na przykładzie Krakowa w latach 1989-2006	328
Piotr Ruczkowski: Ewidencja ludności – nowe zasady meldunkowe	340

Część 3. Innowacyjność i przedsiębiorczość a rozwój

Niki Derlukiewicz: Unia innowacji jako sposób na zwiększenie innowacyjności gospodarki europejskiej.....	355
Dariusz Głuszcuk: Finansowanie działalności innowacyjnej – źródła i bariery w przekroju regionów Polski (NTS-2).....	366

Niki Derlukiewicz, Małgorzata Rogowska, Stanisław Korenik, Jarmila Horáková, Jiří Louda: Polsko-czeska współpraca transgraniczna małych i średnich przedsiębiorstw	377
Anna Korombel: Najczęściej popełniane błędy podczas wdrażania zintegrowanego zarządzania ryzykiem (ERM) w polskich przedsiębiorstwach	388
Kamil Wiśniewski: Systemowe zarządzanie wiedzą w ujęciu teoretycznym i praktycznym	396
Paweł Dziekański, Jan Puchała: Wspieranie przedsiębiorczości przez samorząd terytorialny na przykładzie powiatu limanowskiego	405
Jerzy Wąchol: Rola państwa i jego interesariuszy we władztwie korporacyjnym w okresie wychodzenia ze spowolnienia gospodarczego i kryzysu	417
Aleksandra Pisarska, Mieczysław Poborski: Wybrane problemy inwestowania w rzeczowe aktywa trwałe (na przykładzie uczelni publicznych w Polsce).....	427
Agnieszka Izabela Baruk: Specyfika działań motywujących stosowanych wobec polskich pracowników.....	437
Monika Stelmaszczyk: Właściciel małego przedsiębiorstwa menedżerem zorientowanym na kulturę – wyzwania i perspektywy	447
Barbara Batko: Wpływ jakości informacji publicznej na minimalizację ryzyka podejmowania decyzji na rynku pracy	455

Część 4. Wybrane problemy planowania przestrzennego

Oğuz Özbek: Central planning of development through etatism in Turkey: the state planning organisation	467
Kinga Wasilewska: Samorząd terytorialny jako nowy podmiot polityki przestrzennej	474
Aleksandra Koźlak: Modelowe ujęcie transportu w planowaniu przestrzennym	489
Anna Kamińska: Rola ewaluacji w zarządzaniu procesem rewitalizacji przestrzeni miejskiej	502

Część 5. Zagadnienia różne

Hubert Kaczmarczyk: Właściwe zadania państwa w ujęciu F.A. von Hayeka	513
Małgorzata Gajda-Kantorowska: Transfery fiskalne a przeciwdziałanie szokom asymetrycznym w ramach Unii Gospodarczo-Walutowej w Europie ..	522
Adam Peszko: Krytyka liberalnej doktryny lat 90. i nowe nurty w ekonomii pierwszej dekady XXI wieku.....	532
Andrzej Adamczyk: Incydentalna kontrola rozporządzeń przez sądy.....	543

Summaries

Patrycja Brańka: Investment attractiveness of Małopolska voivodeship in opinion of foreign capital enterprises (in the light of survey results).....	29
Adam Dąbrowski: Directions of European Regional Policy – selected problems.....	40
Piotr Hajduga: Special economic zones in Lower Silesia as a business place in the light of assessments of entrepreneurs – results of empirical research	55
Krystian Heffner, Brygida Klemens: Cluster structures in spatial economy – chosen benefits and problems of development on the local and regional scale	64
Petr Hlaváček: Klasyfikacja analitycznych i zarządczych ram kwalifikacyjnych w rozwoju gmin i regionów	75
Stanisław Korenik: New phenomena occurring in the development of activating regions	84
Anna Mempel-Śnieżyk: Conditions of functioning of the network relations in Lower Silesia Voivodeship	104
Katarzyna Miszczak: Public-Private Partnership in the border regions of Poland, the Czech Republic and Germany – opportunities and threats.....	119
Monika Musiał-Malago: Structural polarization of Cracow Metropolitan Area.....	132
Małgorzata Rogowska: The importance of cities in the European Union's regional policy	139
Dorota Rynio: Social-economic development of growth center in the time of worldwide economy crisis	149
Miloslav Šašek: Rozwój populacji w Czechach po roku 1989	161
Piotr Serafin: Spatial planning of rural areas in the suburbs of Małopolska: state and changes – the case of Wieliczka and Niepołomice.....	179
Kazimiera Wilk: The demographic situation in the Russian Federation in the years 1990-2009.....	189
Arkadiusz Przybyłka: The National Health Fund as the main organizer of health services in Poland	199
Justyna Anders: The role of public authorities in promoting civic participation in processes of <i>governance</i> – application of international practices in the Polish context.....	211
Marek Dylewski, Beata Filipiak: Development opportunities of metropolitan areas in the new financial circumstances of local government units	223
Andrzej Rączaszek: Development processes in the biggest Polish cities in the transformation period.....	237

Jacek Chądryński: Local government and market – between cooperation and competition	251
Eleonora Gonda-Soroczyńska: The condition of the natural environment in the development of a spa town – the case of Czerniawa-Zdrój	261
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Social participation – obligation or real need?	276
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Satisfaction with the place of residence – evaluation of place and local authorities as on the example of Głowno.....	289
Andrzej Łuczyszyn: Local public space in creative economy.....	300
Magdalena Pięta-Kanurska: The relationship between culture and economics and their impact on urban development	309
Joost Platje: Zdolność samorządu terytorialnego do kierowania własną ścieżką rozwoju zrównoważonego	318
Andrzej Raszkowski: New trends in place marketing	327
Anna Batko: Public administration as a stimulator of changes in city tourism – based on Cracow between the years 1989 and 2006	339
Piotr Ruczkowski: Population registration – the new residence regulations..	351
Niki Derlukiewicz: Innovation Union as a way to increase the innovation in European economy	365
Dariusz Głuszczyk: Financing innovation activities – sources and barriers with regard to regions in Poland (NTS-2)	376
Niki Derlukiewicz, Małgorzata Rogowska, Stanisław Korenik, Jarmila Horáková, Jiří Louda: Polish-Czech border cooperation of small and medium-sized enterprises	387
Anna Korombel: The most common errors during the implementation of Enterprise Risk Management (ERM) in Polish enterprises	395
Kamil Wiśniewski: System knowledge management from theoretical and practical perspective	404
Paweł Dziekański, Jan Puchała: Support of the enterprise by the territorial council on the example of Limanowski administrative district.....	416
Jerzy Wąchol: The role of the state and its stakeholders in corporate governance while getting out of the economic downturn and crisis.....	426
Aleksandra Pisarska, Mieczysław Poborski: Selected problems of investing in tangible fixed assets (as exemplified by public institutions of higher education)	435
Agnieszka Izabela Baruk: Essence of motivation activities used towards Polish employees	446
Monika Stelmaszczyk: Owner of small company as a culture-oriented manager – challenges and prospects	454
Barbara Batko: The impact of public information quality to minimize the decision making risk on the labour market.....	464

Oğuz Özbek: Centralne planowanie rozwoju przez etatyzm w Turcji: Państwowy Urząd Planowania	473
Kinga Wasilewska: Local self-government as a new subject of spatial policy.	488
Aleksandra Koźlak: Land-use/transport models in spatial planning.....	501
Anna Kamińska: The role of evaluation in the management of urban space revitalization process	510
Hubert Kaczmarczyk: Appropriate tasks of the state in terms of F.A. von Hayek.....	521
Malgorzata Gajda-Kantorowska: Fiscal transfers as asymmetric shocks absorption mechanisms in the European Monetary Union.....	531
Adam Peszko: Criticism of neoclassic doctrine of the 90s and new currents of economics in the first decade of the XXI century.....	542
Andrzej Adamczyk: The right of courts to refuse incidentally to apply regulations.....	557

Stanisław Korenik

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

NOWE ZJAWISKA WYSTĘPUJĄCE W ROZWOJU AKTYWIZUJĄCYCH SIĘ REGIONÓW

Streszczenie: Regiony ekonomiczne na początku XXI wieku znalazły się w całkiem nowej sytuacji, w której stabilność staje się zjawiskiem rzadkim. Dlatego chcąc skutecznie oddziaływać na ich rozwój, należy nie tylko uświadamiać sobie możliwe czynniki i bariery tego rozwoju, ale też współczesne uwarunkowania funkcjonowania regionów. Tylko uświadomienie sobie tych uwarunkowań oraz odpowiednie dobranie czynników rozwoju jest szansą na zapewnienie oczekiwanych kierunków rozwoju.

Słowa kluczowe: region ekonomiczny, czynniki, bariery rozwoju, nowa gospodarka.

1. Wstęp

Ostatnie lata cechują się gwałtownymi i turbulentnymi zmianami nie tylko w wymiarach globalnych, ale także regionalnych. Jak wskazują P. Kotler i J.A. Caslione, koniec pierwszej dekady XXI wieku można określić mianem ery turbulencji¹, a tym, co dominuje w różnych przekrojach gospodarczych, przestrzennych, społecznych, kulturowych itp., jest chaos, który staje się zjawiskiem codziennym i powszechnym. Dlatego w rozważaniach dotyczących rozwoju regionalnego należy odrzucić dominujące od lat 70. ubiegłego stulecia analizy dokonywane w makroskali, często o wymiarach sektorowych. Zmiany, które z całą ostrością uwidoczniły się na przełomie wieków, ujawniały nie tylko dynamizujący się proces globalizacji, ale też nowe czynniki rozwoju oraz pojawienie się nowych podmiotów rynkowych, w tym regionów. Odnosi się to również do rozwoju regionalnego. Globalne trendy rozwojowe, związane z przechodzeniem wysoko rozwiniętych społeczeństw do ery cywilizacji informatycznej, zaczęły rzutować na rozwój i funkcjonowanie społeczeństw w przekroju lokalnym i regionalnym. Podstawowymi przejawami tego procesu, występującymi w dużej skali, są²:

---

¹ P. Kotler, J.A. Caslione, *Chaos. Zarządzanie i marketing w erze turbulencji*, MT Biznes, Warszawa 2009.

² *Polska 2025. Długookresowa strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju*, Rada Ministrów (RCSS), Warszawa 2000, s. 23-24.

- wzrost znaczenia nauki i edukacji w gospodarce,
- bezpośrednie przekształcanie wiedzy w zasób produkcyjny,
- szybki rozwój technologii informacyjnych,
- diametralne i całkowite przeobrażenie funkcjonowania wszystkich sektorów życia człowieka,
- powstawanie nowych zawodów, w których wzrasta znaczenie umiejętności gromadzenia, przetwarzania i wykorzystania informacji.

Zwraca się też uwagę na trzykierunkowy aspekt zjawiska rozwoju gospodarczego: ekonomiczny, społeczny oraz kulturowy³. Równocześnie coraz częściej wskazuje się na niedziałanie tzw. samoczynnego mechanizmu konwergencji⁴, który – co prawda empirycznie dowiedziony w funkcjonowaniu gospodarek OECD – jest coraz bardziej kwestionowany. Wyniki badań przeprowadzonych w skali całego świata oraz krajów o dużej dysproporcji rozwoju regionalnego także potwierdzają te zarzuty. Przede wszystkim w ramach tzw. konkurencyjnej teorii endogenicznego wzrostu dowodzi się, że krajowa produktywność kapitału nie musi wcale maleć, gdyż obecnie nie występuje samoczynny mechanizm wyrównywania rozwoju, a regiony, które lepiej gospodarują zasobami, rozwijają się szybciej. Wynika to z faktu, że obecnie podstawowym elementem procesu inwestowania jest kapitał ludzki (tzw. gospodarka oparta na wiedzy), który z kolei podnosi produktywność kapitału rzeczowego⁵.

Równocześnie należy dostrzec, że w tych warunkach niewłaściwe staje się automatyczne przenoszenie ogólnego pojęcia rozwoju gospodarczego na poziom regionu. Gospodarka regionu charakteryzuje się określoną otwartością. W odróżnieniu od terytorium danego państwa (kraj) region nie ma granic w sensie politycznym. Towary, kapitał, osoby i usługi mogą swobodnie napływać do regionu, a także go opuszczać, gdyż procesy rynkowe przebiegają nieskrępowanie, bez względu na granice regionu (jedynym czynnikiem mającym wpływ na te procesy jest odległość). Dlatego teorie dotyczące rozwoju w skali makro tracą zastosowanie w rzeczywistości współczesnego regionu.

2. Czynniki rozwoju regionów, bariery oraz sposoby ich wykorzystania

Jak już wspomniano, współczesny rozwój regionalny, tzn. jego charakter, dynamika, kierunek czy też struktura procesów, są uwarunkowane przez wiele czynników. Czynniki te w różnym stopniu oddziałują na zjawiska występujące w regionie. Aby ich efekty były pełne, należy stosować m.in. podejście kompleksowe względem mechanizmów uruchamiania tych czynników z uwzględnieniem ich wzajemnych rela-

³ M. Jaskulska, *Zróżnicowanie regionalne rozwoju gospodarczego Polski w okresie transformacji systemowej. Analiza statystyczna*, [w:] *Budowanie gospodarki rynkowej w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1995, s. 222.

⁴ R. Domański, *Przestrzenna transformacja gospodarki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 113.

⁵ A.B. Czyżewski i in., *Regionalne zróżnicowanie kapitału ludzkiego w Polsce*, Zakład Badań Statystyczno-Ekonomicznych GUS, z. 277, Warszawa 2001, s. 6-7.

cji, a także wynikającej z tego integracji. Można stwierdzić, że czynniki rozwoju regionu są typologicznie zbieżne z czynnikami rozwoju całej gospodarki narodowej. To one w zasadniczy sposób tworzą kształt regionu. Od ich racjonalnego wykorzystania zależy powodzenie procesów rozwoju w skali regionu. W zarówno krajowej, jak i zagranicznej literaturze przedmiotu zaproponowano dotychczas wiele ich klasyfikacji⁶. Poniżej przytoczone zostały dwa ujęcia, bez rozstrzygnięcia o ich przewadze i przydatności.

Pierwsza klasyfikacja, mająca charakter bardzo ogólny, który można dalej rozwijać, dokonuje podziału ze względu na ich pochodzenie, dzieląc je na⁷:

- czynniki endogeniczne,
- czynniki egzogeniczne.

Do grupy pierwszej zaliczane są wszystkie zasoby (materialne i niematerialne) własne regionu; trzeba wskazać zwłaszcza unikatowe, występujące np. w tym regionie (lub w niewielu lokalizacjach) – ogólnie wszystkie muszą mieć jakiegokolwiek znaczenie dla jego gospodarki⁸. Znajdują się one na obszarze danego regionu oraz są w pewnym stopniu kształtowane (ich liczba, potencjał) przez region. Często mają charakter specyficzny, odpowiadający tylko danemu regionowi i przez niego wytworzony. Natomiast druga grupa czynników wiąże się z rozwojem całej gospodarki narodowej i ma charakter makroekonomiczny. Oznacza to, że są one zewnętrzne w stosunku do regionu i mimo że mają wpływ na jego sytuację gospodarczą i dobór czynników endogenicznych, region (jako system gospodarczy) nie ma żadnych możliwości wpływania na ich siłę i kierunek oddziaływania lub może to czynić w stopniu minimalnym.

Inny podział wyróżnia następujące grupy czynników rozwoju regionalnego⁹:

- czynniki ekonomiczne – wzrost kapitału, wzrost popytu i zmiany w jego strukturze, wzrost dochodów ludności i zysków przedsiębiorstw, wzrost zatrudnienia, wzrost nakładów inwestycyjnych, wzrost wydajności pracy, specjalizacja produkcji, ukształtowanie nowoczesnego managementu;
- czynniki społeczne – wzrost i zmiany w strukturze konsumpcji, tempo i charakter procesów urbanizacji, przemiany w świadomości regionalnej, wzrost wykształcenia, wzrost aktywności i upowszechnienia postaw przedsiębiorców, podnoszenie sprawności funkcjonowania samorządów terytorialnych;
- czynniki techniczne – unowocześnienie struktury rzeczowej aparatu wytwórczego, rozwój zaplecza techniczno-badawczego i wdrożeniowego, jakościowe zróżnicowanie produkcji, rozwój przemysłów wysokiej technologii, poprawa jakości produkcji, innowacyjność produkcyjna, doskonalenie infrastruktury technicznej;

---

⁶ Między innymi w: K. Secomski, *Teoria regionalnego rozwoju i planowania*, PWE, Warszawa 1987; E.J. Blakely, *Planning Local Development. Theory and Practice*, Sage Publication, London–New Delhi 1989.

⁷ Cz. Bielecki, *Ekonomika i planowanie rozwoju regionów*, PWE, Warszawa 1974, s. 100.

⁸ B. Winiarski, *Czynniki i etapy podnoszenia intensywności gospodarki obszarów nierozwiniętych*, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Warszawa 1964, s. 36.

⁹ W. Dziemianowicz, *Kapitał zagraniczny a rozwój regionalny i lokalny w Polsce*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1997, s. 29.

- czynniki ekologiczne – postęp w zakresie ochrony środowiska naturalnego, racjonalizowanie gospodarowania zasobami środowiska naturalnego, wdrażanie recyklingu;
- czynniki polityczne – charakter władzy, zakres jej kompetencji (uprawnień), sposób sprawowania władzy, stopień jej akceptacji przez społeczeństwo.

Czynniki rozwoju regionalnego mogą być uznawane za korzystne (ich wpływ ma dodatnie, stymulujące oddziaływanie na procesy gospodarcze w regionie) lub niekorzystne (oddziaływanie ma charakter negatywny), określane jako bariery rozwoju. Bariery można interpretować jako niemożność realizowania w danych warunkach, miejscu oraz czasie pożądanej czynności albo jako potrzebę przełamania dodatkowego „oporu” podczas realizacji działań związanych z rozwojem¹⁰. Bariery te są pojmowane jako sprzeczności powodujące całkowite zahamowanie lub spowolnienie procesów rozwoju regionu¹¹. Daną barierę można zidentyfikować (opisać)

Tabela 1. Podstawowe typy barier w ujęciu teoretyczno-poznawczym

Lp.	Kryterium podziału	Typy barier
1	Rodzaj	naturalne (przyrodnicze), demograficzne, ekonomiczne, społeczne, kulturowe organizacyjne i instytucjonalne
2	Postać	ilościowe, jakościowe, strukturalne, funkcjonalne
3	Stopień złożoności	elementarne, funkcjonalne
4	Zasięg przestrzenny	lokalne, regionalne, krajowe, międzynarodowe, globalne
5	Występowanie w czasie	istniejące, potencjalne, stałe, okresowe

Źródło: W. Maik, J. Parysek, *Klasyfikacja i charakterystyka barier wzrostu w gospodarce przestrzennej*, [w:] *Bariery wzrostu w gospodarce przestrzennej*, red. B. Gruchman, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Warszawa 1978, s. 47.

¹⁰ W. Maik, J. Parysek, L. Wojtasiewicz, *Podstawowe zagadnienia identyfikacji barier wzrostu w gospodarce przestrzennej*, Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, z. 99, Warszawa 1978, s. 22.

¹¹ Bariery można także podzielić, tak jak czynniki, na egzogeniczne (zewnętrzne) oraz endogeniczne (wewnętrzne), zgodnie z kryterium możliwości bezpośredniego oddziaływania na nie władz regionalnych; zob. m.in. J. Regulski, W. Kocoń, M. Ptaszyńska-Wołoczko, *Władze lokalne a rozwój gospodarczy*, PWE, Warszawa 1988, s. 35-37.

tylko w ramach określonej i realizowanej koncepcji rozwoju. Wybór koncepcji decyduje o tym, czy dana bariera jest utrudnieniem (przeszkodą) w rozwoju danej jednostki przestrzennej, czy też nim nie jest. W tabeli 1. przedstawiono podstawowe typy barier według wybranych kryteriów.

Rozwój gospodarczy regionów może być realizowany według różnych koncepcji. Decydują o tym m.in. przyjęte kryteria społeczno-ekonomiczne, metody i instrumenty realizacji rozwoju, a także – w pewnym stopniu – omówione wcześniej czynniki. Działanie takie można określić mianem strategii: „strategia w najbardziej ogólnym ujęciu oznacza sposób osiągania wyznaczonych celów przez sterowanie rozwojem”¹². Pierwsze kryterium, bardzo ogólne, nawiązuje do sposobu wykorzystania określonych czynników rozwoju i pozwala wyróżnić¹³:

- rozwój ekstensywny (realizacja tego typu strategii rozwoju polega na podnoszeniu stopy inwestycji w celu zwiększenia majątku produkcyjnego i tworzenia nowych miejsc pracy; przybiera on często formę wzrostu jałowego, czyli sytuacji, w której przyrost dochodu musi być przeznaczony na nowe inwestycje w celu podtrzymania jego tempa);
- rozwój intensywny (zasadnicze znaczenie w tego typu strategii rozwoju odgrywa postęp naukowo-techniczny, innowacje, przedsiębiorczość, nowoczesne style zarządzania itp.; podstawowym celem jest unowocześnienie struktury gospodarczej, także w przekroju regionu), ze szczególnym uwzględnieniem efektywności wykorzystanych czynników rozwoju.

3. Główne kierunki zmian sytuacji współczesnych regionów i ich źródła

W ogólnej sytuacji regionów na przełomie XX i XXI wieku zaszły istotne zmiany. Przeszły one długą ewolucję od jednostek przestrzennych, które miały wyłącznie charakter pomocniczo-administracyjny, do pełnego upodmiotowienia. Spowodowało to pojawienie się nowej istotnej instytucji w procesach społeczno-gospodarczych. Przyczyny tych zmian są niewątpliwie wielorakie. Do podstawowych z nich należy zaliczyć przede wszystkim przyspieszenie i intensyfikację natężenia procesów rozwoju oraz towarzyszącą temu procesowi postępującą globalizację gospodarki światowej, a także zjawiska społeczne, np. rozwój samorządności terytorialnej. W rezultacie następuje narastanie zjawisk związanych z decentralizacją, czyli ograniczeniem roli władz państwowych w kształtowaniu procesów rozwoju regionalnego (wzrasta znaczenie polityki intraregionalnej). Znaczący wpływ na sytuację regionów ma także postępująca ekonomizacja przestrzeni i procesów w niej zachodzących. W znacznym stopniu wywołuje ona przeobrażenia poszczególnych obszarów – często przebiegające w sposób żywiołowy i nieprzewidywalny. Przekształcenia te nie tylko dotyczą zmian pozy-

¹² E. Wysocka, J. Koziński, *Strategia rozwoju województw i gmin (teoria i praktyka)*, Zachodnie Centrum Organizacji, Warszawa–Zielona Góra 1988, s. 38.

¹³ B. Winiarski, *System planowania gospodarki narodowej*, PWE, Warszawa 1985, s. 219-225.

cji regionów w procesach gospodarczych zachodzących w skali gospodarki kraju czy świata, lecz także wewnętrznej ich struktury. Inną znaną cechą tych procesów jest zróżnicowanie poziomu ich występowania w poszczególnych regionach. Wywołuje to narastanie dysproporcji w poziomie rozwoju poszczególnych części kraju czy świata. O ile zrozumiałe jest to w sytuacji zestawienia krajów słabo rozwiniętych i wysoko rozwiniętych, o tyle w poszczególnych krajach jest to zjawisko niekorzystne i nie zawsze wytłumaczalne. Do podstawowych zmian zachodzących we współczesnej gospodarce w ostatnich czasach w skali regionów można zaliczyć to, że:

1. Przestrzeń staje się coraz bardziej otwarta. Oznacza to, że elementy niektórych zasobów będą szczególnie uwrażliwione na działanie czynników zewnętrznych zlokalizowanych w obszarach sąsiednich. Wrażliwość ta dotyczy naturalnego zjawiska wzrastającej konkurencji, czyli tzw. wymywania zasobów (odpływu w inne miejsce). Należy przy tym pamiętać, że konkurencyjność (co obecnie jest podkreślane w literaturze przedmiotu) nie może być tylko rywalizacją, ale wiąże się także z kooperacją. Równocześnie konkurencyjność regionów, bez względu na to, jak się ją definiuje, zawsze ma co najmniej jeden cel, a mianowicie zatrzymanie zasobów (w tym kapitałowych i ludzkich) na danym terenie. Powinno to doprowadzić do zahamowania (lub przynajmniej ograniczenia) darmowego „eksportu” wysokiej jakości zasobów pracy, kapitałów inwestycyjnych i pozostałych szczególnie wartościowych elementów zasobów do innych regionów. Tak sprecyzowany cel jest zgodny z poglądem większości specjalistów, że rozwój regionów w warunkach krajów średnio rozwiniętych (do jakich niewątpliwie zalicza się Polska) będzie realizowany przede wszystkim w oparciu o czynniki endogeniczne – zarówno miękkie, czyli jakościowe, jak i twarde, mające charakter ilościowy.

2. W lokalizacji procesów globalnych charakterystyczne jest to, że kształtują się one w stosunkowo niewielkiej liczbie dość silnie domkniętych układów regionalnych. Oznacza to, że w niedalekiej przyszłości należy oczekiwać znacznej polaryzacji zjawisk rozwojowych w przestrzeni. Wynikiem tego procesu będzie podział przestrzeni na dwie zasadnicze grupy. Do pierwszej zaliczać się będą regiony silnie rozwinięte, które w wyniku utrzymywania swojej przewagi, m.in. poprzez kreowanie nowoczesnych i innowacyjnych rozwiązań gospodarczych, staną się jeszcze silniejsze. Do drugiej należeć będą regiony słabe (często peryferyjne), w których dominują zjawiska stagnacji i zacofania; tak wykształcone układy przestrzenne są mało podatne na zmiany struktury, charakteryzują się także ograniczoną zmiennością w czasie. W praktyce oznacza to, że bez świadomych i zdecydowanych działań układ taki nie zostanie odwrócony. Zjawisko to określono mianem „sterytorializowania procesów rozwoju”. Nowoczesnym czynnikiem decydującym o poziomie rozwoju są szeroko rozumiane (czyli nie tylko w ujęciu technologicznym) innowacje oraz ich absorpcja i dyfuzja. Należy przy tym mocno podkreślić fakt, że region innowacyjny charakteryzuje się zdolnością nie tylko do wytwarzania, absorpcji, ale i dalszego przetwarzania innowacji pod kątem własnych potrzeb rozwojowych oraz potrzeb lokalnego rynku. Trzeba jednocześnie pamiętać, że zmiany spetryfikowanych struk-

tur terytorialnych zachodzą powoli (ok. 10-15 lat). To z kolei oznacza, że przedsięwzięcia dzisiaj zainicjowane przyniosą ostateczny efekt po ok. 20 latach. Jest to wynik kumulacji zjawisk rozwojowych o ograniczonym zasięgu przestrzennym, dotyczącym obszarów zaliczanych do tzw. systemów innowacyjnych i wzajemnie powiązanych; jednak nie oznacza to automatycznego wyrównywania poziomu rozwoju między tego rodzaju obszarami.

3. Polityka ekonomiczna w przekroju regionalnym, zwłaszcza w krajach słabiej rozwiniętych, w tym także w Polsce, będzie w najbliższych latach opierać się na środkach z budżetów jednostek samorządu terytorialnego oraz na środkach pochodzących z budżetu państwa, uzupełnionych funduszami zewnętrznymi (przede wszystkim Unii Europejskiej). Ważnym zjawiskiem występującym dziś w przestrzeni UE jest redystrybucja środków z obszarów wyżej rozwiniętych do niżej rozwiniętych. Jednak proces ten nie ma automatycznego charakteru i „odbiorcy” środków muszą być przygotowani na ich przyjęcie (absorpcję) poprzez nie tylko zabieganie o nie (co jest ważne), ale też umiejętne wykonanie procedur i promowanie spodziewanych efektów jako korzyści dla całej społeczności Unii. Ostatnie doświadczenia i praktyki dowodzą, że tylko społeczności lokalne – odpowiednio zorganizowane i zdeterminowane koniecznością realizacji swoich celów – mogą osiągnąć największe wsparcie finansowe. Ostatecznie można stwierdzić, że o przyszłym sukcesie decydują w pierwszej kolejności działania własne, a następnie, w wyniku pozytywnej oceny ich intensyfikacji i racjonalizacji, można liczyć na zasilanie środkami zewnętrznymi.

4. Podstawowym czynnikiem rozwoju przestrzeni społeczno-ekonomicznej jest duże miasto, charakteryzujące się zróżnicowaną strukturą gospodarczą. W związku z tym musi ono m.in. posiadać cechy ośrodka naukowego z odpowiednim zapleczem intelektualnym. Jednak ten potencjał rozwojowy nie będzie mógł być w pełni wykorzystany, jeżeli miasto nie będzie otoczone terenami względnie dobrze rozwiniętymi. Tylko te ośrodki miejskie staną się przodujące, które mają nie tylko sprawnie funkcjonujący ośrodek centralny, lecz także będzie on wspomagany przez otoczenie tworzące zintegrowaną z nim przestrzeń o charakterze gospodarczym, zwaną powszechnie „aglomeracją”. Przestrzeń otaczająca miasto (rdzeń aglomeracji) musi być przygotowana na przyjęcie tych elementów struktury społeczno-gospodarczej, które tworzą potencjał aglomeracji. W innym przypadku potencjał ten może osiągnąć stan „masy krytycznej”, stając się barierą rozwojową dla danej jednostki przestrzennej, a w konsekwencji może doprowadzić to do zaniku jej pro wzrostowych funkcji. „Masa krytyczna” w określonych warunkach może objąć wszystkie dziedziny życia społeczno-gospodarczego lub koncentrować się w jednym konkretnym elemencie gospodarki miasta czy regionu. Należy także uświadomić sobie, że także procesy „wchłanianie” z otoczenia będą miały zarówno charakter pozytywny, jak i negatywny.

5. Powodzenie działań rozwojowych w obrębie dużych ośrodków miejskich opiera się na dwóch podstawowych filarach: korzyściach zewnętrznych aglomeracji i korzyściach urbanizacyjnych. Korzyści zewnętrzne mogą się pojawić ze względu

na skalę oddziaływania ośrodka metropolitalnego i są związane z jego rozmiarami. Korzyści urbanizacyjne pojawiają się i intensyfikują wówczas, gdy aglomeracja posiada sprawną sieć infrastrukturalną (w zakresie wodociągów, kanalizacji, energetyki, telekomunikacji, także gazownictwa), wydolny system komunikacyjny (w zakresie komunikacji zarówno zbiorowej, jak i indywidualnej) oraz wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego.

6. W modelach rozwojowych regionów ograniczeniu ulega rola przemysłów zasobochłonnych, a rośnie znaczenie dziedzin działalności gospodarczej określanymi mianem wiedzochłonnych¹⁴. Powoduje to, że obszary o przewadze tradycyjnych typów działalności, np. przemysły wydobywcze czy ciężkie, tracą na znaczeniu w procesach gospodarczych, co powoduje konieczność podejmowania kosztownych i długotrwałych działań związanych z restrukturyzacją regionu lub jego części.

Oprócz powyższych spostrzeżeń w procesach rozwojowych regionów duże znaczenie mają wyzwania społeczne, wynikające zarówno z przekształceń w gospodarce, jak i zmian cywilizacyjnych występujących w skali globalnej. Do najważniejszych należy zaliczyć z jednej strony: starzenie się społeczeństwa, degradację środowiska naturalnego, narastanie patologii społecznych; z drugiej zaś należy uwzględnić presję społeczną na podnoszenie jakości życia. Wszystkie te zjawiska powodują, że sytuacja poszczególnych regionów ulega zmianie. Tylko te obszary, które mogą i potrafią najefektywniej wykorzystać zasoby wewnętrzne i zewnętrzne oraz w proces ten włączyć najnowsze osiągnięcia nauki, mogą liczyć na sukces. Jednak – co znamienne – większość słabo rozwiniętych regionów nie jest przygotowana do realizacji takich działań. Prowadzi to do postępującego narastania dysproporcji pomiędzy regionami najwyżej rozwiniętymi a najsłabszymi. Konsekwencją może być wystąpienie zjawiska polaryzacji przestrzeni, czyli dokonania podziału na regiony wysoko rozwinięte, w których procesy rozwojowe będą przebiegać prawidłowo, oraz regiony zacofane, które będą stanowić swoiste zaplecze dla obszarów wyżej rozwiniętych.

4. Zakończenie

Podsumowując, należy stwierdzić, że regiony jako określone obszary podlegają nie tylko procesom upodmiotowienia, ale coraz częściej stają się także uczestnikami procesów rynkowych, w których wystawione są na działanie procesów gospodarczych. Obecnie coraz częściej zwraca się uwagę na fakt, że kształtowanie się rozwoju regionalnego ma znaczny wpływ na podnoszenie lub osłabienie konkurencyjności regionów. Zjawisko konkurowania regionów wynika z nowej sytuacji, jaka zaistniała w przestrzeni społeczno-ekonomicznej w ostatnich latach. Jednym z ważniejszych symptomów tych przemian jest pojawienie się nowych podmiotów w procesach gospodarczych, czyli regionów, które nie zawsze należycie przygotowano do nowej roli.

---

¹⁴ G. Gorzelak, *Zewnętrzna interwencja jako czynnik rozwoju lokalnego*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2000, nr 3, s. 100.

Literatura

- Bielecki Cz., *Ekonomika i planowanie rozwoju regionów*, PWE, Warszawa 1974.
- Blakely E.J., *Planning Local Development. Theory and Practice*, Sage Publication, London–New Delhi 1989.
- Czyżewski A.B. i in., *Regionalne zróżnicowanie kapitału ludzkiego w Polsce*, Zakład Badań Statystyczno-Ekonomicznych GUS, z. 277, Warszawa 2001.
- Domański R., *Przestrzenna transformacja gospodarki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.
- Dziemianowicz W., *Kapitał zagraniczny a rozwój regionalny i lokalny w Polsce*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1997.
- Gorzelał G., *Zewnętrzna interwencja jako czynnik rozwoju lokalnego*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2000, nr 3.
- Jaskulska M., *Zróżnicowanie regionalne rozwoju gospodarczego Polski w okresie transformacji systemowej. Analiza statystyczna*, [w:] *Budowanie gospodarki rynkowej w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1995.
- Kotler P., Caslione J.A., *Chaos. Zarządzanie i marketing w erze turbulencji*, MT Biznes, Warszawa 2009.
- Maik W., Parysek J., *Klasyfikacja i charakterystyka barier wzrostu w gospodarce przestrzennej*, [w:] *Barierzy wzrostu w gospodarce przestrzennej*, red. B. Gruchman, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Warszawa 1978.
- Maik W., Parysek J., Wojtasiewicz L., *Podstawowe zagadnienia identyfikacji barier wzrostu w gospodarce przestrzennej*, Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, z. 99, Warszawa 1978.
- Polska 2025. Długookresowa strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju*, Rada Ministrów (RCSS), Warszawa 2000.
- Regulski J., Koczeń W., Ptaszyńska-Wołoczko M., *Władze lokalne a rozwój gospodarczy*, PWE, Warszawa 1988.
- Secomski K., *Teoria regionalnego rozwoju i planowania*, PWE, Warszawa 1987.
- Winiarski B., *Czynniki i etapy podnoszenia intensywności gospodarki obszarów nierozwiniętych*, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Warszawa 1964.
- Winiarski B., *System planowania gospodarki narodowej*, PWE, Warszawa 1985.
- Wysocka E., Koziński J., *Strategia rozwoju województw i gmin (teoria i praktyka)*, Zachodnie Centrum Organizacji, Warszawa–Zielona Góra 1988.

NEW PHENOMENA OCCURRING IN THE DEVELOPMENT OF ACTIVATING REGIONS

Summary: Economic regions in the early twenty-first century found themselves in an entirely new situation in which stability is becoming a rare phenomenon. To effectively influence their development not only possible factors and barriers of this development should be taken into account but also the contemporary conditions of functioning of these regions.

Keywords: economic region, factors and barriers of development, new economy.